

Német nemzetiségi kérdés

(Négy újságcikk)

Írta
Herczeg Ferencz

Budapest, 1902
Singer és Wolfner kiadása

A négy cikk egy elfogulatlanságra törekvő megfigyelőnek a délvidéki német mozgalomra vonatkozó észrevételeit tartalmazza. Füzetbe gyűjtve azért adom közre a cikkeket, mivel úgy gondolom, hogy ezzel szolgálatot tehetek azoknak, a kik hivatásból és szakszerűen foglalkoznak nemzetiségi viszonyaink újabb alakulásainak tanulmányozásával.

Budapest, 1902. június havában.

H. F.

1.

Kezdjük az elején. Abban az időben, mikor a délvidéki svábok elei ott hagyták ősi szülőföldjüket és a töröktől megtisztult Bánság zombékos pusztaságaiba telepedtek, tudvalevőleg még nem volt német nemzeti érzés. A római szent birodalom laza határain belül az osztrák, porosz, bajor, szász és még néhány tucat dinasztia égisze alatt ugyanannyi állameszme és állameszmécske virult, versenyzett, intrikált és tülekedett, de a fajbeli közösség gondolata akkor még egyáltalában nem volt politikai tényező. A német fejedelemségek lakóit a dinasztia közös volta fűzte össze és választotta el egymástól. A fajbeli összetartozás politikai gondolatát jóval később, a napóleoni háborúk idején vetették el.

A bántási telepések bizonyára hoztak magukkal kedves és fájó emlékeket régi hazájukból, de német nemzeti érzést nem hoztak magukkal. Az emlékeik is inkább fájóak lehetnek, mint kedvesek, nem is lehetett rá nagy okuk, hogy megőrizték azokat, mert bizonyos, hogy ma a sváb családok közül alig egy-kettő tudja, hogy a német államok melyikéből származtak ide ősei, német földön maradt rokonsága után pedig százötven esztendő alatt egyikük sem érdeklődött annyira, mint teszem Zichy Jenő gróf az Ázsiában maradt atyjafiai után. Képtelenség tehát, ha valaki a bántásiak német nemzeti érzéséről mint történelmi fogalomról beszél. Ennek az érzésnek nincs eredete a múltban és nincs folytonossága a jelenben. Ha igazán meg is van, akkor se a szívekben nőtt, hanem újságpapiroson tenyésztettek.

A beláthatatlan nagy síkságon elszórt falvakban és cívis-városokban élve, a legújabb időkig extenzív gazdaságot folytatva, gabonát és bort termelve, lovat nevelve: a sváb gondolkozása, jelleme, de még a vérmérséklete is gyökeresen átalakult. A déli égboltozat, az alföldi

égalj, a zsíros magyar föld, az új környezethez alkalmazkodó életmód és táplálkozás megtette a népre a maga hatását: a bánági sváb ma nem hasonlít sem bajorhoz, sem szászhoz, sem württembergihez, sem semmiféle német felekezethez, de igenis hasonlít a kelet-európai nagy síkságok lakóihoz és édesrokona mindenekelőtt az alföldi magyar embernek. Munkás, szívós, takarékos, földéhes, mint minden jó paraszt, de a mellett kevély, szabadságszerető, alkotmányos érzületű és politizálni szerető, miként a magyar cívis. A gazdagságának minden takarékosága mellett gavalléros hajlamai vannak, szereti a vendégséget, a bort, a szép lovat; a fiatalsága pedig szeret legénykedni.

A németet, míg az osztrák uniformisban jelentkezett, soha sem szenvedhette a sváb. A hajdani Bánág, de különösen a határőrvidék katonai kormánya brutális, a korlátoltságig copfos és hihetetlen módon romlott volt. Nevezetes, hogy ennek a német kormányrendszernek mindenkor a szerb és román granicsárok voltak a legmegbízhatóbb oszlopai. Ez a két délvidéki nemzetiség,

inelve az osztrák katona-bábák tervszerűen politikai és gazdasági nyomorékokká akarta nevelni, szívesen tűrte a katonai gyámkodást, mivel a házközöségi rendszer megvédte őket a gazdaságilag nagykorú svábok terjeszkedése ellenében.

A szabadságharc idején az egész bánásági svábság habozás nélkül a magyar zászló alá sorakozott. Különösen a határőrvidék fekete-sárga korlátjai között senyvedő svábok tűntek ki hősiesség és áldozatkészség dolgában; ők tapasztalásból tudták, hogy mi az osztrák szolgaság és valósággal janicsárjai lettek a magyar szabadságnak. A magyar földet, melyet osztrák császárok adtak nekik, most véren vették meg a magyar nemzettől maguknak és utódaiknak. A reakció idejében — mely sűrűn szedte közülök is áldozatait — a *svarcgelb* és *pecsovics* név a svábok közt szakasztott olyan megbecstelelítő volt, akár a nagy Alföldön.

A kiegyezés után bekövetkezett a reakció reakciója. A magyarosodás sehol az országban nem haladt oly lázas

gyorsasággal, mint odalenn. A temesvári német szülészetet a jóformán tisztára német város kiéhezette. Oly községi képviselőtestületek, melyeknek alig volt egy-két magyarul értő tagjuk. elhatározták, hogy iskoláikat megmagyarosítják. A torontáli parasztész a szegedi internátusok alapításával olcsón és gyakorlatilag megoldott egy kérdést, melyen sok tudós elme hiába töprengett. A magától megindult természetes folyamatnak legértékesebb eredménye, hogy a bánági városokban erős magyar értelmiség képződött. A sváb eredetű értelmiség a magyar faj szeretete dolgában talán tútesz magán a faj-_vbéli magyarságon is.

Szerbek, románok, de főleg erdélyi szászok gyakran mondták, meg is irták, hogy a nagy készség, melylyel a sváb értelmiség beleolvad az anyanemzetbe, a faj férfiatlanságának jele. Szerintük a svábok opportunisták, a kik a hatalomhoz szítanak. Ez a fölfogás erdélyi szász levelezők jóvoltából közkeletűvé lett a németországi sajtóban is. Egy nép jellemét azonban annak történelme után kell megítélni. Minden épeszű és becsü-

letes ember a megmondhatója, hogy opportunisták voltak-e azok a sváb földművesek, a kik véres csatákban védtek meg a királyától is elhagyott magyar zászlót Knicsanin seregei ellen. A svábok akkor vallották magukat első ízben magyaroknak, mikor a délvidéki magyarságot három ország kopófalkája hajszolta. Fegyveres kézzel törtek maguknak utat a nemzet szívéhez; vérben forrtak össze a magyarsággal; vitézségükkel örök jogot nyertek a magyar szabadságban való részesedésre. Az opportunizmus ostoba vádját megcáfolja egyébként az a tény is, hogy a bán-sági svábság politikai téren rendesen nyakas ellenzéki volt. Elég különös, hogy a férfiatlan megalkuvás vádját éppen szászok hangoztatják, mikor pedig Erdély egész történelmén tragikomikus motívumként vonul végig a szász városok ismert cirkumspektus opportunizmusa. A nemzetiségekre nézve a magyarsággal való rokon- vagy ellenérzés ma sem oportunistikus, hanem tisztára csak érzelem, vagy ha úgy tetszik: izlés kérdése. Ez így van, mivel a magyar állam — és erre még rá fogunk

térni — nemzetiségi vidékeken ma sem lép föl hatalomként.

A svábok hajlandósága a magyarosodásra egy világtörténelmi igazság ösztönszerű megismeréséből fakad. Az igazság ez: Az egyén csakis a nemzet közvetítésével vehet részt az emberiség munkájában. A mi becseset és nagyot az ember alkotott, az mind a nemzeti érzés kohójából került ki. Hasznos ember csak az lehet, a ki a nemzeti szervezet tagja. A fajától messzire elszakadt svábság magában soha sem lehet nemzet. Legfőleg csak úgynevezett nemzetiség. A jövőjét illetőleg két lehetőség képzelhető el. Vagy egygyé lesz a magyarsággal és akkor beleviheti speciális faji tulajdonságait a nemzet állami és kulturális életébe, értékesítheti nagy munkaerejét a maga és az emberiség javára, szóval nemzeti életet élhet. Vagy elzárkózik a nemzettől, átalakul a nagynémetség platonikus gyarmatává és akkor az ellenséges földön magára hagyottan tengődő kolónia meddő és szomorú életét éli. A nagy életerő és életkedv, mely a svábokat az erdélyi szá-

szok elvénhedt fajától megkülönbözteti. az előbbi útra terelte őket.

Úgynevezett *nagynémetek* szórványosan mindig akadtak a Bánságban. Idősebb emberek voltak, a kik nem tudták megérteni a kort. részben nyugalmazott határőrvidéki katonatisztek, legkisebb részben pedig Bécsben iskolázott ügyvédek vagy orvosok, a kiket elkese-
rített valamely (rendesen az állami nyelv nemtudásából eredt) mellőzés vagy megbántás. Ezeket azonban soha sem vették komolyan, csak többé-kevésbé mulatságos alakoknak tekintették. Mivel a délvidéki szerbek is elcsendesültek, az odavaló románok pedig soha sem voltak nyugtalan természetűek, már úgy látszott mintha a délvidéki nemzeti-ségi kérdés történelmi emlékké lett volna. Egy idő óta azonban minden megváltozott. A svábok körében a legféktelenebb izgatás indult meg minden ellen, a mi magyar. Az agitáció nem folytatása a régi nagynémet különködésnek, hanem más eredetű és más irányú mozgalom. Az úgynevezett *groszdeutsch*-ok, a kiknek déli Németországban még lehetnek szórványos híveik, a Habsburgok

égisze alatt alapítandó ködös határu nagynémet államszervezetről álmodoztak. Az *alldeutsch* mozgalom egyenesen a Habsburg-dinasztia ellen irányul. A régi. *groszdeutsch* gondolat német tanárok és írók rögeszméje volt; az új *alldeutsch* eszme határozottan valami katonai és kereskedői karaktert mutat. Az előbbi délnémet, az utóbbi porosz eredetű. Ez meglátszik híveinek harcmódorán is; a *groszdeutsch*-ok idealisták voltak, az *alldeutsch*-ok gyakorlati emberek. Az *alldeutsch* hajót egy a budapesti német főkonzulátusnál alkalmazásban volt tisztviselő bocsátotta vízre. Kormányosai németországi emberek, buzgó fűtői erdélyi szászok. Az ügynökök lapokat és bankokat alapítanak. Mindennel törődnek, mindennel foglalkoznak, a mi a szegény népet érdekli. Pénzük is van. Bevallottan magyar lelkű ember nem igen találkozik velük, de a nagy tömeg mindig látja őket. Bámulatos vakmerőséggel és valódi német alapossággal dolgoznak és a siker, melyet máris elértek, ugyancsak bámulatos.

Itt is, ott is fölhangzik a nép köréből a követelés, hogy a megmagyarosí-

tott iskolákat megint vissza kell németesíteni. Egyesek megtiltják gyermekeiknek, hogy maguk közt magyarul beszéljenek. Német színházat akarnak. A községi képviselőtestület pedig vezesse németül jegyzőkönyveit. Egyes városokban német érzésű értelmiség kezd képződni. Ezek kiadták és fölkapták a jelszót. hogy a német a világ első nemzete, mely kulturális képességei tekintetében szédítő magasságban áll a szegény és műveletlen magyarság fölött. A ki pedig magyarul szól a gyermekeihez, az renegát.

Ha így folynak tovább a dolgok, akkor valószínű, hogy rövid öt esztendő múlva féltucat német nemzetiségi képviselőt fognak Budapestre küldeni. Némelyek úgy vélekednek, hogy ez nem nagy baj. „Hadd beszéljék ki magukat. legalább a szemük közé nézhetünk.“ De igenis baj! Ha politikai pártszervezetet nyernek, akkor biztosra vehető, hogy minden magyarországi nemzetiségi mozgalom élére fognak állani. A szerb radikálisok és románok máris sűrűn érintkeznek velük és nagy kedvteléssel szemlélik a német mozgolódást. A bevallott céljaik ma még eléggé embersé-

gesek, de minden propaganda önmagát tüzei és minden nemzetiségi mozgalomnak végső célja valamelyes autonómia, vagyis a nemzet testétől való elszakadás. Megeshetik, hogy évtizedek múltán, ha magyar ember végigutazik a Bánság gyönyörű rónaságain, ugyanaz a keserűség facsarja majd össze a szívét, melyet ma Erdélyben érez az ember.

Pesszimiztikus hangokat is hallottam már. „Ha harmincöt évi uralom után ide jutottunk: akkor ez a magyarság csődje!“ Nem tudok egyetérteni a pesszimistákkal. Igaz hitem, hogy szeretettel, tapintattal és erélylyel elejét lehet venni a vésznek. Megpróbálom majd kifejteni, hogy minő eszközökkel érte el sikereit az agitáció és mely körülmények vetették meg neki ágyát — akkor talán tisztázható lesz az a kérdés is, hogy minő magatartást kell e különös esetben a magyar államhatalomnak és a társadalomnak elfoglalnia.

II.

Németországi lapok, főleg a drezdaiak és a müncheniek, melyek állandóan szemmel tartják a bánsági eseményeket,

a mozgolódásban a tűzzel-vassal való magyarosítás ellenhatását látják. Könnyen kimutatható azonban, hogy a Bán-ságban soha sem magyarosított senki. Az állam talán legkevésbé. Magyarosításról nem lehet szó, legfőlebb magyarosodásról. Ez az önkéntes folyamat nem az államhatalomból, hanem a sváb községi autonómiákból indult ki. Az állam jóformán csak plátói rokonszenvével támogatta, a magyar társadalom még annyival se. Maguk a svábok azonban igen nagy anyagi és erkölcsi áldozatokat hoztak és hoznak a cél érdekében. A törvényhatóságaik mégis ma is német nyelven tanácskoznak. Természetesen az istentiszteletük is német. A községi iskoláik nyelvét maguk határozzák meg. Egy-egy magyar állami iskolát úgy kell kikönyörögniök a kormánytól. És ha a bán-sági ember azt akarja, hogy a fia igazán megtanuljon magyarul, akkor nagy pénzáldozat árán ma is Szegedre küldi. A magyarságot nemcsak hogy rá nem kényszerítik a svábra, de elég drágán is mérik neki.

Való igaz azonban, hogy a délvidékiek egy töredéke ma másképpen érez,

mint éreztek a honvéd-apák és a papirrokonság, mely a távoli, ismeretlen külföldre fűzi őket, komoly beszéd tárgyává lett köztük. Való igaz, hogy a gyakorlati észjárásáról híres svábság egy töredéke ma délibábok után futkos. Ez azonban nem reakció, hanem a demoralizáció jele. Mikor a földműves érzelmi politikát kezd üzni, akkor baj van a gazdaságában.

A svábság demoralizációja elsősorban és túlnyomó részben az országos gazdasági válságra vezethető vissza. A gabonaárak mélységes hanyatlásával lepadt *Európa magtárának* gazdagsága is. A filloxera-veszedelemmel még megtudott birkózni a svábság bámulatos szivóssága — sehol az országban oly gyorsan és tömegesen nem rekonstruálták a szőlőt, mint odalenn, — de az új intenzív gazdaság berendezésével járó óriás terhek most kezdenek csak igazán a nép vállára súlyosodni. Az olasz borvámklauzula pedig megfosztotta a leterített szőlőgazdákat a reménytől is, hogy egyhamar talpra állhassanak. Az uzsorabankok (és odalenn a legtöbb parasztszorbos bank leplezett uzsorás) teljes gőzzel

szivattyúzzák a nép vérének. Hozzájárul mindehhez, hogy míg a svábok azelőtt könnyű szerrel kielégíthették földéhségüket gazdaságilag kiskorú szerb és román szomszédjaik rovására, addig a terjeszkedésüknek ma már nagyjában háttart szabott a nevezett nemzetiségek gazdasági megérése. Úgy a szerbek, mint a románok sokat tanultak a sváboktól, a szorgalmas és takarékos gazdák száma növekszik falvaikban, a földjükhöz pedig, a melyen annak előtte ugyancsak könnyű szerrel túladtak, most már szívesen ragaszkodnak. A bánági svábok közmondásos gazdagsága ma jóformán csak szóbeszéd. Minden községben akad egy-két aranyparaszt, a ki a többiek rovására hízik, de a gazdák nagy tömegében szaporodik az úgynevezett törpebirtokosok száma és terjed a nyomor, még pedig a piszkos, fekete zsellérnyomor. Hogy az éhség rossz tanácsadója a népnek, azt nem kell bizonyítanom olyan közönség előtt, mely tudja, hogy az alföldi szittyakoponyákban minő vad ötleteket érlelt meg a nyomor. A szegénység hatalmas szövetségese mindennemű népbolondítónak. A nagy Al-

földön az agrár-szociálizmus alakjában explodált a nép elégedetlensége, a Bánságban nemzetiségi mozgolódás formájában.

Egy különös mellékkörülmény még tetézte a bajt. A bánsági tömegekben mindig bizonyos erős ellenzéki áramlat dolgozott, mely azonban az újabb országos pártalakulások következtében már nem tudott alkotmányos mederben lefolyni. A nép ellenzéki kedve csak kisebb részben fakad politikai meggyőződéséből. A nagy politikai értékek aprópénz alakjában forognak a vidéken. A parasztot sok esetben gazdasági okok, gyakran lokális ellentétek, olykor a vérmérséklete vagy a családi hagyománya teszik ellenzékivé. Majd minden sváb községnek vannak ellenzéki utcái és háznegyedei, melyeknek lakói együttesen opponálnak a községházának és a kormánynak, a mi vidéken körülbelül mindegy. A svábok ellenzéki ösztöne azelőtt a nemzeti párt keretében keresett kielégítést. Ott nagyon jó kezekben volt. A fúzió óta fölszabadult ez az erő és nem igen tud magával mit kezdeni. A függetlenségi párt nem tudta elveit a

svábok szája íze szerint formulálni, a néppárt se tudott gyökeret verni közöttük, mert a sváb vallásos, de nem papos. Ha évekkel ezelőtt megalakult volna valami országos agrárpárt, valószínű, hogy a bánságiak nagy tömegekben tódultak volna a zászlai alá, még ha e zászlókra az úgynevezett magyar sovinizmus ígér. irták volna is. Ezt a fölszabadult ellenzéki gőzt most a maga kazánjába fogja a német propaganda. Bizonyos dinamikus vonzást, de jóval kisebbet, mint közönségesen hiszik, a nagy német faj világhatalmi állása is gyakorol a svábságra. Ila dagad az óceán, akkor zúgni kezd a kandallón fekvő tengeri csiga. A régi német császárság a *Drang nach dem Süden* jelszava alatt fejtette ki világhatalmi vágyait, évszázadokra megnyomorítva velük Olaszországot; sok jel arra mutat, hogy az új világhatalmi rendszer a *Drang nach dem Osten* jelszava alatt keresi a maga tartalmát. Szinte természetes, hogy a németség erőfölöslege keleti irányban igyekszik lefolyni, a hol a Boszporusig csak bomladozó, újonnan alakuló és felemás államszervezetek állják útját. En-

nek a nem-hivatalos, de a németiség vérmesebb elemei között igen népszerű politikának már egész kis irodalma van Németországban, a melyet aggódo figyelemmel kísérnek a francia politikai revue-k. Ránk nézve főleg az az érdekes, hogy a keleti propaganda Magyarországgal szemben különös dilemmába keveredett. Egyrésztől ugyanis megragad minden eszközt arra, hogy a magyar államot németajkú polgárainak elcsábításával gyöngítse, mivel egy egységes magyar állam kemény akadálya lehetne a németek keleti politikájának, — másrésztől azonban láthatólag idegessé teszi a gondolat, hogy a magyarság megegyezésre találna jutni a szlávokkal a közös veszedelem láttára.

Igaz, hogy a keleti problémán egyelőre csak a németiség legvérmesebb, tehát legkevésbé komoly elemei rágódnak. De az is igaz, hogy a nemzeti politikát nem kormányok készítik elő, azok csak végrehajtják.

A német egység gondolata is évtizedeken át az írók és sörházi politikusok vesszőparipája volt és a német kormányok keményen üldözték azokat, a

kik előkészítették a nemzet jövőendő nagyságát. Ha ma nincs is rá okunk, hogy kétségbevonjuk különösen a Hohenzollern-dinasztia lojalitását a magyar nemzettel szemben, meg lehetünk róla győződve, hogy e lojalitás véget fog érni, mihelyt a dinasztia hatalmi érdekei megkívánják.

A dinasztikus érzésű és jó katolikus délvidékiek természetesen nem is sejtik, hogy őket közvetve ugyanaz az erő mozgatja, mely az osztrák németeket elhídegítette a Habsburg-háztól és kiadta a *Los von Rom* jelszót.

Milyen eszközökkel dolgozik a német propaganda? Eszközei a képzelhető legegyszerűbbek, de egyszersmind csalahatatlanok is.

Magyarfaló lapok és füzetek, melyekkel különösen Drezda és a Királyföld elárasztotta a Bánságot, továbbá odaszakadt németországi és erdélyi emberek, már régóta hintették a konkolyt, de vajmi kevés eredménnyel. Több esztendővel ezelőtt aztán a budapesti német főkonzulátus egy tisztviselője vette kezébe a vezetést, ő egységes szervezést, tartalmat és célt adott a mozga-

lomnak. Azelőtt is állandó összeköttetésben volt a zöldszászokkal és most természetesen köztük válogatta ügynökeiket. A szász szellem, mely egyébként minden közügytől távol tartja magát, kikelt kriptájából és lóra ült, mint a ballada holt vitéze, hogy ellátogasson a Bánságba. Egész csendben egy féltucat szász ember bukkant föl a svábság központjaiban. Ott egymásután több német lapot alapítottak. Ezeket a lapokat fővárosi ember igen együgyűeknek találja, ha olvassa. Pedig a célukhoz mérten igen jól szerkesztett lapok, igazi néplapok. A szerkesztőik tudják, hogy az út a paraszt szívéhez a gazdagságán át vezet, a lapok tehát agrárius lapok, vagy — mint büszkén vallják magukat — paraszt-lapok. A szerkesztők bejárják a falvakat és a legkisebb fészekben is szerződtetnek tudósítót. Legszívesebben valami intelligens földművest, vagy a nép között élő kis polgárembert. Az ilyen levelező aztán a legbuzgóbb terjesztője is a lapnak. A lapot a nép írja, a maga nyelvén, a nép számára. A szerkesztő szerkeszt, azaz kielezi a magukban véve talán ártat-

lan közleményeket a magyar állam-
eszmé ellen. A paraszt, ha ír vagy író-
embert informál, rendszeren csak panasz-
kodik. Van is ezer oka a panaszra.
Semmi sem könnyebb most már, mint a
közélet ezer látszólagos és valódi fél-
szegségét és hibáját az uralkodó rend-
szerre visszavezetni. Azaz a magyar
faj hegemoniájára. E lapok alaphangja
a Bismarck-féle titáni önérzet hangja,
melyet a vaskancellár halála óta min-
den német tintanyaló a maga örökségé-
nek tekint. Mivel a sváb paraszt igen
önérzetes és kedveli az önérzetes em-
bert, fölötte tetszik neki a férfiasan
brutális hang, a melyen hozzá beszél-
nek és a melyen őt beszéltetik. A sváb
magát németnek nevezi. Nem nehéz
vele elhitetni, hogy a legderekből né-
met az, a ki a legnémetebb német. A
lapok nem igen foglalkoznak a nagy po-
litika kérdéseivel. Inkább csak helyi
kérdéseket vitatnak, fölkarolva a sze-
gény nép minden érdekét, de mindig a
leplezett faji politika szempontjából. A
magyar nemzetet és a magyar álla-
mot következetesen gyalázzák, ki-
csinyítik és kompromittálják, de eb-

ben eléggé furfangos taktikát követnek. A fajbéli magyarságot nem igen támadják, de a düh és a gúny minden fegyverével küzdenek az idegen vérből eredt magyar hazafiak ellen. Ezek a renegátok, kik vérük megtagadásával fizették meg a boldogulásukat. Ezek közé tartozik Baross, Wekerle, Benczúr, szóval mindenki, a kinek idegen hangzású neve van vagy a kinek valahol a végeken ringott a bölcsője. Jellemző, hogy a helyi hatóságokba nem szívesen kötnek bele. A minden vakmerősége mellett is cirkumspektus szász tudja, hogy Magyarországon egy-egy polgármestert vagy szolgabíróat bántalmazni veszedelmesebb dolog, mint az állam méltóságát. A mindig változatos, népies, harcias és a köznép közvetetten érdekeit érintő lapokat még azok a parasztok is érdeklődéssel olvassák, a kik szívükben magyarok. Ezerszámra küldözgetik szét, pénzért és ingyen, a legkisebb falunak is jut belőle.

Romboló munkájuk legsikeresebb részét azonban nem is a sajtó útján, hanem társadalmi téren végezték. Tudnivaló, hogy a svábokban igen erős az

egyesületi szellem. Minden fészekben vannak takarékpénztári és egyéb szövetkezeteik, gazdasági egyesületeik, olvasó-, dalos-, tűzoltó- vagy lövész-egyesületeik. Az iparosok és parasztok, a kik ott nagyon összeszítanak, szeretnek fantasztikus és tréfás nevű társaságokba verődni, melyeknek egyéb céljuk nincsen, mint a társas együttlét. A bánsági magyar társaság, mely, mint minden magyar társaság, arisztokratikus hajlamú és ennél fogva zárkózott természetű, nem igen törődött a szociális nagy tőkével, melyet a svábok társas szelleme képvisel. így tehát az izgatásnak könnyű volt ott gyökeret vernie. Az egyesületek egyrésze — kisebbik részére még idejekorán rátették kezüket a magyar érzelmű sváb urak — ma a propaganda fellegráiként szerepel. A német ügynökök közt — a lapszerkesztők mellett számos magánhivatalnok is szerepel ilyen minőségben — vannak világlátott, ügyes modorú fickók, kik rendezői ügyességükkel, sörös humorukkal és azzal, a mit kedélyességnek szokás nevezni, vezérlő szerepet tudtak maguknak biztosítani társas téren. Né-

melyik mint a társaság bolondja kezdte a szereplését, hogy idővel vezérévé legyen. Ezek eddigelé ismeretlen német szokásokat honosítanak meg a Bánságban, ők szorítják ki a sváb dalos-egyesületekből a magyar zene kultuszát és — hadd említsem meg ezt a jellemző apróságot is! — ők tanítják a népet arra is, hogy *Éljen* helyett *Hoch-ot* kiáltson. Ezek a látszólagos kicsinyességek nagy befolyással vannak a faji önérzet fokozására.

A propaganda egyik legaggályosabb eredménye, hogy a sváb városokban német érzelmű értelmiség kezd képződni. Ezt az értelmiséget egyre erősítik a bécsi egyetemről hazakerülő ifjak. A sváb fiú, a ki Budapesten tanul, rendszeren mint tüzes magyar tér meg. Az én tapasztalásom szerint a németországi és svájci főiskolákon megforduló ifjaink is odakünn inkább megerősödnek magyar nemzeti érzés dolgában. A bécsiek nagyrésze azonban mint harcias *alldeutsch* tér meg hazájába. Jól megértsük egymást; az osztrák főváros nem csöpögtet osztrák érzelmeket a mi ifjaink szívébe, hanem igenis megitatja

őket a Hohenzollem-házért rajongó. porosz-protestáns propaganda eszméivel. A bécsi német diákság ma poroszabb a berlininél. A sváb ifjakat egyébként Bécsben a *Vereinigung deutscher Hochschüler aus den Landern der ungarischen Krone* készíti ki erdélyi szász és egyéb magyarországi ifjak társaságában a propaganda számára.

A bánági német értelmiség ma még kicsi és fölfelé jelentéktelen, de lefelé szervezettebb és tevékenyebb a magyar értelmiségnél. El lehet mondani, *hogya* e társaság minden tagja agitátor. A magyar értelmiségnek uri hajlandóságai vannak, exkluzív és a néppel jóformán csak választások idején törődik. A német belsőleg is demokrata és a nép között él. Nem veregeti meg a paraszt vállát, de valódi barátságban él vele, megfordul a házában, szolgálókat teljesít neki az egyesületeiben, foglalkozik az ügyes-bajos dolgaival, részt vesz a mulatságaiban.

Ez korántsem áldozat, melyet a fanatizmusuknak hoznak. A sváb gazda urakkal szemben átlag bizalmatlan, olykor gőgös is: a ki azonban közel férkö-

zött a szívéhez, az nemcsak megbecsüli, de meg is szereti a társaságát. Tiszta, becsületes, őszinte és fölötte férfias jellemű. Sok van benne abból a tulajdonságból, a mit lovagiasságnak és tapintatnak, szokás nevezni, a megfigyelőképessége megdöbbentően éles, némelyik közülök pedig ellentállhatatlan humorral bír. Sok egész férfi van közöttük. A parasztság az értelmiségtől kapja politikai elveit, de viszont a parasztság elvei is visszahatással vannak az értelmiségre. A melyik községben a gazdák egyrésze német érzelmű, ott mindjárt akad iparos, kereskedő, gyógyszerész, ügyvéd vagy orvos, a ki szintén német érzelmű. Részt az anyagi, részt az erkölcsi haszon kedvéért. Sok ember, a ki sehogysem tudott érvényesülni a régi viszonyok közt, most befolyáshoz juthat. Azelőtt senki se törődött vele, most még a vármegyei urak is szóba állnak vele, mivel tudják, hogy otthon népszerű ember. Vannak emberek, a kik erkölcsi gyávaságból csatlakoznak a nemzetiségi propagandához. Az átlagos emberre nézve nincs országos közvélemény, őt a maga városa,

faluja vagy utcája emeli föl vagy ejti el.

A bántási sváb községek legnagyobb része ma már meg van mételyezve. Politikai párttá nem szervezkedett még a propaganda, azért is tudunk róla olyan keveset, de a szervezkedés csak idő kérdése. A nyílt szervezkedéstől maguk az intézők is fáznak még, mivel valószínű, hogy a színvallás reakciót fog kelteni jóhiszemű híveik soraiban. A parasztság nagy tömege ugyanis sejtellemmel sem bír még a mozgalom egész horderejéről.

Fölmerül a kérdés, hogy mit tett eddig a magyarság a veszedelem elhárítására.

Jó lélekkel mondhatom és be is fogom bizonyítani: *semmit*. Azaz még kevesebbet, mert van a semminél is kevesebb. A német mozgolódás a hatalom elleni küzdelem látszatával bír. Ez azonban csak látszat. Soha semmiféle hatalom, a mely megérdemelné ezt a nevet, nem állotta útját a mozgalomnak. A hatalom relatív fogalom és a Bántásban ma hatalom egy a Királyföldről odasza-

kadt embercsapat, mely részben erkölcsi idiótákból, részben félművelt szájhősökből áll, a kik ma még elférnének néhány tolonckocsiban.

III.

A német propaganda nagy-szebeni gyári bélyeget visel. Tehát engesztelhetetlen, de a mellett igen cirkumspektus. Engesztelhetetlen, a hol lehet; óvatos, a mikor kell. Ámbár az egész hajdani Bánságban láthatjuk már a szász betörők dúlásainak nyomait, a propaganda — számolva a magyarság előkelősködő könnyelműségével és kényelemszeretével — hírplapírói munkásságának javarészt arra fordítja, hogy nagy hidegvérrel letagadja önmagát. Az izgatók azt állítják magukról, hogy ők nincsenek, csak egyes stréberek és sovíniszták képzeletében élnek. A hol nem tagadhatják le az existenciájukat, ott letagadják országbontó terveiket. Bár rájuk bizonyultak külföldi öszeköttetések és a zsold, melyet a nemzet ellenségeitől kapnak, mégis gúnyos lojalitással erősködnek, hogy hű fiaik a hazának. Követ-

kezetesen és nyomatékkal ismételve, hogy a mozgalmuk nem támadó, hanem védekező természetű. Védekezés „az erőszakos és cseles magyarosítás ellenében“. Ha hinnék a hamis kártyás jóhiszeműségében, akkor megkérném őket, hogy mutassanak valahára egy németet, akárcsak egy ökölnyi németkét is, a kit valaki erőszakkal vagy csellel megmagyarosított. A fajgyűlölet megdöbbenő kitörései közepett sem feledkeznek meg annak hangoztatásáról, hogy ők jól megférnek a békés magyarsággal, csak a magyar sovinsztákkal van bajuk. Békés magyar a nemzeti szempontból közömbös kérődző; sovinszta azonban mindenki, a ki nem közömbös az ország jövő sorsa iránt. A sovinszta szó olyanféle jelentőséget nyert a lapjaikban, mint a régi boszorkánybírók jegyzőkönyveiben a *maleficus* szó. Olyan embert jelent, a kinek bűnös és bolond voltát bizonyítani nem kell. Jellemző egyébként, hogy a német a sovinszta jelzőt csak két nemzetre alkalmazza: a magyarra és a franciára. Bismarck herceg visszautasította a német levelet, a melyeket nem gótikus, hanem a

szemorvosok által propagált latin betűkkel írtak hozzá. Bismarck herceg nem volt sovínista. Német lapok nemrégiben azt követelték a porosz tisztikartól, hogy ne járjon olyan vendéglőkbe, a melyeknek lengyel ember a gazdájuk, ők sem sovínisták.

A lappangó bujkálást, de másrésztől az izgatás munkáját is megkönnyíti a szászoknak az a körülmény, hogy nálunk a nemzeti politika egész terminológiájának kétféle jelentősége fejlődött. Valamint a magyar közjog és főleg a dualizmus szakszerű kifejezéseinek kétféle értelmük van (egy, a melyet Budapesten és egy, a melyet Bécsben fogadtak el) — úgy a nemzeti politikára vonatkozó ^egtöbb kifejezésnek más az értelme Budapesten és más a végeken. Maga a hazaszeretet is többféle; nekünk: a honfoglaló fajhoz való ragaszkodás; nekik: a holt rögöz való ragaszkodás. Mi az ország jövő nagyságát az egységes szervezkedéstől várjuk; ők valamelyes federalisztikus rendezkedéstől. A sváb igen jól ismeri a nemzeti politika jelszavait, de e szavaknak esetről-esetre a nép vezérei adják meg a tartalmukat.

Így eshetett meg, hogy az országbontó munka a hazaszeretet és Magyarország jövődő nagyságának jelszavai alatt folyik, a mely jelszavakat az alapján véve igen rendszerető, sőt konzervatív svábság nagy tömege soha sem tudná megtagadni.

A propaganda tehát a hazaszeretet nevében kongatja a vészharangot és az állam nyugalmát és biztosságát veszélyeztető sovinizmus ellen való védekezés ürügye alatt tüzeli föl a békés nép harci kedvét. A nép harci kedvét pedig könnyű föltüzelni: hiszen olykor a magyar falu is vasvillára kap a garabonciás ellen.

A szász ügynökök egyébként eléggé ismerik a magyar ember és a magyar hatóság természet rajzát. A magyar ember igen fogékony mindennemű demonstráció iránt. Tüntetéssel lehet az országos közvéleményt fölizgatni és tüntetéssel lehet megnyugtítani. Ha valahol egy nemzetiségi fészekben magyar nyelvű táblákat szögeznek az utcasar-kára: ezzel igen nagyra vagyunk. Ha idegenajkú gyerekek nemzetiszínű zászlócskákat lengetnek: közel vagyunk

hozzá, hogy sirva fakadjunk. Az *all-deutsch* ügynökök, ha megszorítják őket, tüntetéssel segítenek magukon, bár az utcatáblákig és a zászlóig már nem mennek el. Ha esküdtbírótság előtt áll a szász szerkesztő — a mi eddig ugyancsak elvéve esett meg — akkor a kettős terminológia *fraus pia*-jával élve, tüntet a hazafiságával. Soha sem mulasztja el, hogy ne hivatkozzék a magyar nemzet lovagiasságára és vétségét a magyarság és németiség higgadt elemeinek együttes működésével könnyen eloszlatható félreértés eredményének tünteti föl. A magyar esküdt — miként a szegedi példa bizonyítja — alkalomadtán lépre is megy neki. A magyar esküdt bírót lefegyverezi már a szász ügynök magyar beszédje is. Olyanféle naiv hit él a mi népünkben, hogy a ki magyarul tud, az nem is gyűlölheti a magyart. És fölülkerekedik az esküdt szívében a diplomatikus vágy, hogy nagylelkűségével megszegyenítse és megtérítse a nemzet ellenségét. Azaz kegyes szível meg akarja jobbitani a farkaskölyköt. A hazafias érzésű sváb esküdt, miként a temesvári példa bizonyítja, nem

annyira érzelmes, de nem is annyira naiv. Ő tudja, hogy az izgatót már azért is el kell ítélnie, mivel a nyilvános megbélyegzés talán sehol az országban nincs olyan nagy hatással, mint a Bánságban, melynek sváb lakossága még eltévelyedésében is tiszteli a törvény tekintélyét. Van az úgynevezett hazafias tüntetésnek egy más módszere is, mely, ha jól sikerül, nemcsak hogy kirántja a megkergetett rókát a hínárból, de bele is mártja üldözőjét. Lássunk egy példát. — X falu gazdáit rendszeresen és sikereden dolgozza a szász szerkesztő, a ki a szomszéd városból szokott odarándulni. A falu ifjú tanítója megrémül a nagy változástól, mely a lakosság lelkében végbe ment. Mivel nem ismer más helyet, hol kiönthetné szíve keserűségét, egyik fővárosi laphoz fordul. Az országos közvélemény és a hatóság szeme kezd X falu felé fordulni. Ez pedig kellemetlen a szerkesztőre nézve, a ki szereti a homályt, miként a ragadozók általában. Mi történik most már? Tüntetést rendez. A vádak, a melyeket ellene emelt a tanító, áthárítja a falura. Íme, ti jámbor gazdák, a tanító befeketítette a falu be-

csületét a fővárosi lapokban. Azt írta rólatok, hogy rossz hazafiak vagytok, hogy összeköttetésben vagytok a külfölddel és hogy pénzt kaptok Nagy-Szebenből. A falu rettenetesen elkeseredik ezen. Népgyűlést tartanak, és a gyűlésen jelen van a főbíró is, de nincs jelen a szász ügynök. A gyűlés egyhangú megbotránkozással kimondja, hogy a tanító rágalmazó. Aztán üdvözlő táviratot küldenek a főispánhoz. A főispán természetesen udvariasan válaszol. Másnap vagy harmadnapra újból megjelenik a *szerkesztő*. Diadallal fogadják. Íme, a főispán rehabilitálta őt! Most már újult erővel folytathatja a propagandát. A tanító pedig majd a föld alá süllyed szégyenében. Rajta szárad, hogy denunciáns, izgága ember, sovínista, stréber, a ki önző okokból meg akarta bontani a falu békéjét. Még jó, ha nem kap orrot főlebbvalóitól. Dehogy vesz többet tollat a kezébe! Ez a hazafias tüntetés sablonja,, melyet mostanában alkottak meg és úgy lehet, hogy a közel jövőben a tüntetések egész sorozata fog erre a mintára készülni. *Minden hazafias demonstráció, mely nem ítéli el nyíltan a délvidéki szász sajtót,*

teljesen értéktelen. Ha a hatóság és a nép jóhiszeműen vesz is bennük részt, közvetve mégis a propaganda céljait szolgálja vele.

Céltudatos és alattomos ellenségével szemben mit tett eddigelé a magyarság? Azt mondtam, hogy semmit, sőt annál is kevesebbet. A nemzeti állam eszméje a hajdani Bánságban egyáltalában nem lépett föl hatalomként. A hatalom egyik külső ismertetőjele kétségkívül az, hogy azt szolgálni könnyebb, mint vele ellenkezni. Hogy valaki odalenn szereti-e vagy gyűlöli-e a magyarságot, az ma még jóformán egyéni ízlés dolga. Ez természetesen nem a hivatalos körökre vonatkozik. hanem a tulajdonképpeni lakosságra. Hogy így van, azt eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy a politikai szélkakasok, azok az emberek, a kiket a hatalom pusztá exisztenciája vonz és megigéz, ma még nem igen valottak szint.

Most pedig vegyük vegyi analízis alá a föntebb említett *semmi*-t. Mi az államhatalom? A szíves olvasó tudja, magam is tudom, de a paraszt csak azt tudja, a mit lát, vagy a mit elhitetnek

vele. Az államhatalomról olyasmit képezel, hogy az egy igen komplikált valami, a mi a messzi Budapesten van, előszobák, folyosók és írószobák méhében. Olykor szerencsét próbál és együgyű folyamodást intéz hozzá. A folyamodáson fő a bélyeg. De ki vagy mi képviseli a paraszttal szemben az állam hatalmát? A szomszédos Szerbiában talán a hadsereg. Nálunk a katonaság el van szigetelve a nemzeti élettől, a közös hadsereg szervezete pedig inkább összezavarja még a homályos fogalmat, melylyel a sváb gazda a magyar állam szuverenitásáról bírhat.

A vidéki városkában több középület is van, melyen az állami címer díszeleg. Nézzük azokat sorra, mindig az egyszerű földműves szemével. A királyi posta! Ez a maga nagyszerű szervezetével hatalmas szövetségese a német propagandának, mert levelek és nyomtatványok alakjában gyorsan, pontosan és olcsón hordja szét az infekció anyagát. A másik a királyi adóhivatal. Mindenki tudja, hogy a szükséges rossz, melyet végrehajtó és finánc megszemélyesít, sehol a világon nem erősíti az állameszme er-

kölcsi erejét, de kedves fegyvere mindenemű államellenes izgatásnak. A bíróság. Ennek a kezébe bizonyára nagy része van letéve az állami hatalomnak. Igaz, hogy hatalmát csak kész büntettekkel és vétségekkel szemben érvényesítheti, de az elrettentő példának nagy a hatása olyan nép között, a mely egészben véve törvénytisztelő. Egy-egy ügyészi vádbeszéd élesen és erősen bevilágít a népnek az államhoz való viszonyába — baj azonban, hogy e beszédek a nép ma már nagyrészen csak a szász szerkesztők önkényesen szerkesztett tudósításaiból ismerheti meg. Baj, hogy a megbélyegzés nem követheti rögtön nyomon a vétséget. Baj, hogy nem is sújtja mindig a bűnös személyét, hanem olykor csak annak kibérelt helyettesét. A legnagyobb baj pedig az — erre Szivák Imre mutatott rá első ízben. — hogy a büntető hatalom oly kétségbeejtően, oly érthetelenül sokáig hüvelyében tartotta pallosát.

Nagy nemzeti erő rejlik (fájdalom, azonban korántsem olyan nagy, mint a közönség elhinni hajlandó), az állami magyar iskolákban. Ezekre még bővebben is rá kell térnünk. Most emlékez-

zünk még a nemzeti erőről, mely a köz-
igazgatásban rejlik. Mind a három délvi-
déki vármegyének főtisztviselői kara
színmagyar, túlnyomó részében magyar
születésű is. A főszolgabírák között, a kik
közve tétlenül érintkeznek a néppel, sok
a nagyműveltségű, erélyes és ambició-
zus ember. A főbírónak, hogy fönn-
tartsa tekintélyét a nép előtt, úrnak kell
lennie. A civis és a paraszt pedig rende-
sen begombolkozott még az olyan úrral
szemben is, a kit tisztel, sőt szeret. A
községi elüljáróság, főleg a jegyző kö-
zelebb áll a néphez. A főszolgabíró úgy
jelenik meg járásának egy-egy falujá-
ban, mint az angol cirkálóhajó az óceán
vád szigetein. Tisztelet és félelem fo-
gadja. Ő megnézi, hogy ott leng-e még
a nemzeti zászló a kókuszpálmák fölött,
aztán impozánsan, a mint jött, elmegy
megint. Ha folt esett a zászló becsületén,
elégtételt szerez neki. Ez az elégtétel
gyakran a főntebb említett *hazafias* de-
monstrációk medrében folyik le. A kik
bensőleg is érintkeznek a néppel, a köz-
ségi elüljárók, szinte kivétel nélkül op-
portunisták. A *milieu* teszi őket azokká.
Az ő föladatuk, hogy rendet tartsanak a

falujukban. Van is rend a legtöbb sváb faluban. A mit a korcsmában és a malom alatt beszélgetnek és olvasgatnak az emberek, az nem zavarja a rendet. A főispánok kezében tehát olyan kard van, melynek mozog a pengéje. Nem odaüt, a hová sújtani akarnak, ha talál is, rendesen ellapul a vágás.

Még fokozottabb mértékben áll mindez a városi törvényhatóságok tisztviselőinek nagy részére. Ezek egyébként is a polgárság kegyétől függnék. A lokális pártoskodás intrikái és önfenntartó ösztönük belekényszerítik őket az opportunizmusba. Főigyekezetük, hogy fölfelé és lefelé megerősítsék az állásukat. Fölfelé azzal, hogy erős nemzeti érzésükkel tüntetnek, lefelé azzal, hogy ignorálnak minden olyan dolgot, mely nem érinti őket személyükben. Tolsztoj azt mondta, hogy a legtöbb ember, a ki háborúban járt, önkéntelenül hazudik. Azt lehetne mondani, hogy a legtöbb ember, a ki ex offo részvevője a nemzetiségi harcoknak, akarva se tud igazat beszélni. Meg kell jegyeznem, hogy az a kevés vérbeli magyar, a ki sváb városi törvényhatóságnál szolgál, az én megfi-

gyelésem szerint opportunus félénkség dolgában rendesen tútesz német eredetű kartársain.

Sokat ront a viszonyokon egy-egy képviselőválasztás is. Az úgynevezett nemzetiségi kerületek mandátumainak egyrésze a legkülönösebb paktumok eredménye. A németérezésű svábok még nem szervezkedtek párttá, de azért pillanatnyi és apró kedvezések ígérete fejében résztvettek az elmúlt választásokban. Jó magyar ember is, ha képviselőjelölt, megteszi azt, hogy oly kérdéseket, a melyekben nem ért egyet választóinak egyrészével, hallgatással mellőz. A másik kétértelmű nyilatkozatokkal vagy általános frázisokkal ugrat át a veszedelmes árkon. Ismerek azonban olyan képviselőt is, a ki ma a szabadelvű párt tagja és a ki lapjában a legféltlenebb nemzetiségi hajszát indította meg ellenjelöltje ellen.

Emlékezzünk meg a délvidéki sajtóról is. A németnyelvűről, mert a propaganda ellen való helyi küzdelemben csak ez jöhet számba. A bánási hazafias német lapok közt van egy-két jól szerkesztett napilap. Ezek egészben véve a

Pester Lloyd iskolája szerint, szerkesztvék. A P. L. tudvalevőleg kitűnő lap, de bizonyára maga sem pretendálja, hogy paraszt-lapnak nevezzék. Oda pedig ilyen kell. A kisebb lapok, egy-két magyar-ézelmű parasztlapnak a kivételével, úgynevezett *Intelligenz-Blatter*-ek, félhivatalosan komolykodók, egyébként pedig jámbor és jelentéktelen kis hullők módjára tengődnek. A szászok népszerű és harcias paraszt-lapjaival nem tudnak versenyezni. Az egész bánási sajtó egyébként a legújabb időkg azt a taktikát követte, hogy elvből ignorálta a szászokat, kerülte az izgatóknak és lapjaiknak említését, nehogy a mozgolódásuk nagyobb fontosságot nyerjen.

A propaganda ellen való küzdelemre hivatott tényezőkről szólva, meg kell emlékezmem a katolikus papságról is. A svábság kivétel nélkül katolikus. A papsága számra nagy és vagyonna nézve éppen nem szegény. A horvátok példájából tudjuk, hogy minő óriás szolgálatot tehet a nemzeti eszmének a papság. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a horvát eszme legerősebb oszlopai katolikus papok. A német propagandáról

nyilvánvaló dolog, hogy végső következtetéseiben úgy a Habsburg-dinasztia, mint a magyar állam ellen irányul és hogy eredetére nézve antikatolikus — tehát három ok, hogy az *ecclesia militans* felkösse kardját. Egyesek, a tüze-
sebb fiatalok közül, kongatják is a vészharangot, a papi bonvivánok nagy tömege azonban, a kik nagyrészen oly nyilt és idillikus családi életet élnek plébániáikon, mely a többi egyházmegyékben teljesen ismeretlen, a békesség nevében hamarosan elhallgattatják az alkalmatlan strébereket. A mostani megyés püspök elődje életének jókora részét betegeskedve töltötte. Óriás összegeket ajándékozót a szegényeknek és az iskoláknak és ha aranyból lett volna a szive, azt is elajándékozta volna. A hosszú betegeskedése idején azonban oly fegyelmezetlenség hatalmasodott el az alsó papság közt, mely szerencsére páratlanul áll az országban. A mostani püspök, Dessewffy, tudvalevőleg igen lelkes magyar, a mellett európai műveltségű és a legtisztább életű férfiú. Úgy látszik azonban, hogy a viszonyokon ő se tudott még változtatni.

Szerény eszközeihez mérten elég sokat tett a propaganda ellen való csendes küzdelemben a német eredetű értelmiség. Az ő befolyásuk főleg ott érvényesül, a hol a kezükbe keríthették egyes gazdaegyesületek vezetését. Említem az óriás földműves-egyesületet, melyet Blaskovics és Wittmann képviselők vezetnek és igyekeznek megtartani a hazafiságban és említhetnék számos kisebb és más természetű egyesületet. A mérleg azonban mindenképpen kedvezőtlen. Tudom, hogy most már az enyémnél hivatottabb fejek is foglalkoznak a bajok orvoslásának módzataival. de azért el fogom mondani a magam igénytelen gondolatait is.

IV.

A németországi jingo-lapok *történelmi jogalapról* is gondoskodtak a keleti propaganda számára. A ködös jogalap két léha állításra támaszkodik, mely utóbbiakat a német sajtó komoly része is valóknak elfogad. 1. Magyarországot német fegyver hódította vissza a töröktől, a németségnek tehát bizonyos historiai joga van az országban. 2. A magyar

kultúra német eredetű, a magyarországi németiségre nézve tehát saját fölényes kultúrájának föladása és a magyarságba való beolvadás hanyatlást jelentene.

Nézzünk a két állítás szeme közé.

1. A török veszedelem idején a magyarság nemzeti létéért nem harcolt más sereg, csak magyar és délszláv. A német hadak, melyek a törököt kiverték, nem küzdöttek a magyarság nemzeti létéért, hanem a német-spanyol Habsburg-ház hatalmi aspirációiért. Ha rajtuk állott volna, a törökkel együtt kipusztították volna a magyart is. E seregek részben a család szövetségesei, részben zsoldosai voltak, de egyáltalában nem voltak nemzeti seregek, hanem a Habsburgok családi hatalmának fegyverhordozói. A magyarságnak, hogy nemzeti létét biztosítsa, hosszú küzdelmek árán meg kellett törnie a hatalmi állapotot, melyet a Habsburg-seregek itt megteremtettek, valamint a német fajoknak is le kellett előbb győzniök Königgrätznél a Habsburg-ház hatalmi aspirációit, mielőtt nemzetté egyesülhettek. Magyarországot tehát nem a mai német birodalom őse,

hanem annak ellensége szabadította meg a töröktől. Miféle logikával akarják már most a Hohenzollern-birodalom sovinistái nemzetük számára lefoglalni a történelmi akciót, melyet a birodalmukból véres csaták árán kiszorított Habsburgok hajtottak végre?

2. Német eredetű a magyar kultúra? Mindenféle európai kultúra két ősi elem-ből áll: a görög-latin klasszicizmus és a keresztény szellem összeolvadásából. Ez alkotóelemek egyikét sem teremtette meg a németiség, ő maga is másoktól vette és tovább adta másoknak, akarata ellenére, mint egy világtörténelmi folyamat részese. Az európai műveltség mai formája azonban, maga a modern gondolkodás és annak tudományos és művészi eredményei, tudvalevőleg az olasz *renaissance* termékei. Ebből indult ki a németiség legnagyobb szellemi produkuma is, a reformáció. A németek a modern művelődés italát az olaszoktól vették, mi pedig nemzeti királyaink idejében (főleg Mátyás alatt) ugyancsak olasz forrásból, a Habsburgok korában pedig német vízvezetékéből merítettünk. Ha tehát hálásak akarunk lenni a kultu-

ralis szolgálatokért, melyeket nekünk a némettség tett, koncedálhatunk nekik annyit, a mennyit ma ők koncedálnak az olaszoknak.

A németység, mely hasonlíthatatlanul kedvezőbb történelmi viszonyok közt fejlődött, anyagi és szellemi műveltség dolgában ma sokkal magasabban áll, mint a magyarság. De nem a magyarországi némettség, hanem a német birodalmi. Magyarországon csak egy faj van, melynek számbavehető nemzeti kultúrája van: a magyar. Más kultúra itt nem volt, nem lesz és nem is lehet. A kulturális munka céljai mindenütt ugyanazok, eredményei az emberiség közös kincsei, tehát nemzetközi, de maga a munka szerszámai nemzeti, tehát mindenütt mások. Kultúra csak ott van, a hol nemzeti érzés van, mivel a nemzeti érzés a hajtó erő az emberiség nagy műhelyében. Gyarmat-államok, a melyek nem élnek nemzeti életet, anyagilag boldogulhatnak, de fennállásuk külső esélyektől függ, szellemi kultúra dolgában pedig heréi az emberiségnek. Magyarországon nemzeti és kulturális életet csak a magyar faj élhet, mivel ezer esztendő

óta hozzáformálódott mindama klimatikus és egyéb külső viszonyokhoz, a melyek ezen a földön a nemzeti és kulturális életet lehetségessé teszik. A föld itt magyar, mivel a magyar nemzet ezen a földön fejlődött. A ki ebben az országban kultúr-ember akar lenni, annak magyarrá kell lennie. A ki elzárkózik a magyarságtól, az elzárkózik magától az élettől is, mert annak existenciája meddő passzivitás vagy romboló harc.

Úgy lehet, hogy egyik-másik erdélyi szász olvasóm most. szánakozva mosolyog. „Mi a magyar kultúra a miénkhez, a Goethe és Kant nemzetééhez képest?” Ez önámítás, olyanféle, mint amikor a zsidó koldus Rothschilddal azonosítva magát, fölkiált: „Nekünk zsidóknak minden király az adósunk!” A szász köznép éppen csak annyit tud Kantról és Goethéről, mint az alföldi cívis. A művelt szásznak igenis tulajdona Goethe és Kant nemzetének műveltsége, de nekem is tulajdonom. Shakespeare, Dante, Cervantes, Voltaire nemzetének műveltsége is tulajdona minden magyar, szász vagy tót embernek, a ki európai műveltségre tett szert. A művelődés kincstára

közpréda és mindenki ott állhat be fogyasztónak, a hol kedve tartja. Termelő azonban csak a nemzet műhelyében lehet. Az erdélyi szászság egyrésze kilépett a műhelyből, tehát meddő életet él. Vájjon hol nyilatkoznak meg kulturális képességeik? Hol a germán fölényük? Évszázadok óta féltékenyen őrködtek jogaik fölött, de azért nem termett köztük egy államférfi sem, a kit Deák Ferencsel és más húsz magyarral egy napon lehetne említeni. Városaik alatt örökké tombolt a háború, de a német iskolákban, hol jól ismerik sok magyar hős nevét, nem tudnak szász hadvezérről. Híres iparosok voltak mindig, ott is laknak a Kelet pítvarában, de a nemzetközi versenyben, mely a Balkán piacain folyik, semmi szerepe se jutott a szász iparnak. Kik a mai szász tudósok? Kik a költőik? Kik a művészeik? A magyar országutak szélén termett nóták egész rajokban teszik meg a világművi utat, de szász zenéről nem tud a világ, pedig ők híres zenekedvelők. Évszázadok óta konzervatív gondolkodású és vagyonszerző emberek voltak, de egy európai nevű családot, egy országra szóló vagyont nem tudott alapítani egyi-

kük sem. Hol lappang tehát a szász nép sokat emlegetett kulturális fölénye? Nem tudom. A múltban, mikor még nem alakultak át a nagy-németség plátói gyarmatává, igen tisztos kultúr-munkát végeztek és az ötvösiparuk például világhírű volt. Nem véletlen, hanem a nép lelkében végbement átalakulás eredménye, hogy ez is elvesztette eredetiségét. elkallódott.

Sűrűn hánytorgatják, hogy a magyarság vezető elemei között sok volt mindig az idegen eredetű. Ez az igazság, a melyen nincs mit tagadni, a mi tételünk mellett bizonyít. Nem hiszem ugyan, hogy Hunyadi János oláh eredetű lett volna, de bizonyos, hogy Hunyadi soha sem lehetett volna az egész keresztényvilág jóltevőjévé és ünnepelt bajnokává, ha megmarad oláhnak. Zrinyi Miklós horvát volt, de ha holmi szeparatiztikus elvei lettek volna, nem hagyja az utókorra a nagy erkölcsi kincset, melyet hősiesség példája képvisel. Buonaparte Napóleonnak és Gambettának is franciának kellett magát éreznie, hogy elvégezhesse világtörténelmi küldetését. Lenau sem lett volna azzá, a kivé lett,

ha nagyszebeni fővel gondolkozik és besztercei szívvel érez. Petrovicznak Petőfivé kellett lennie, meg kellett ittasodnia a magyar faj, a magyar föld és a magyar szabadság szeretetétől, hogy szellemi kincseivel megajándékozhasssa az emberiséget.

Azt mondhatná nekem egyik szász vagy sváb barátom: „Én azonban nem akarok részt venni semmiféle nemzeti életben, én megelégszem azzal, hogy a német kultúra passzív szemlélője legyek.“ Helyes, ez végre is ízlés dolga. Az öncsonkítást, ha nem katonaköteles ember végzi magán, nem kell büntetni. Aki azonban (bizonyos hóbortos muszka szektáriusok példáján) a tömeges öncsonkítást prédikálja a népnek, azt büntetni kell. Az államot ne bántsa, ha a retyezáti pásztor román nótát dudál és ha a szenthuberti sváb németül imádkozik. De az állam nem tűrheti meg, hogy a német imádság és a román nóta védelmének ürügye alatt egész országrészeket elvágjanak a nemzeti élet vérkeringésétől. Az oláh, a tót, a sváb paraszt egy-egy hasznos sejtje az anyaország testének, ha románul, tótul, németül be-

szél is. Mihelyt azonban e sejtek külön organizmussá tömörülnek, mety önálló életet akar élni az anyanemzet testében: mérges élősdik lesz belőlük.

Ha külső ellenség fegyveres kézzel el akarná foglalni egyik határszéli kopasz hegyhátunkat, habozás nélkül föláldoznék tízezer polgárunk életét és vagyonát, hogy megmentjük a nemzet birtokát és becsületét. Egész állami szervezetünk a külső ellenség ellen való gyors és hathatós védekezésben csúcsosodik ki. Különös, hogy minő nehézkes, komplikált és szegényes eszközök állanak az állam rendelkezésére, mikor belső ellenségek ellen akar föllépni, a kik egész virágzó országrészek lakóit készülnek elidegeníteni. Minden állam első főcélja, hogy megtalálja és fejleszse ama védekező szerveit, melyekkel fönnállását biztosíthatja. Nagy-Britannia hatalma megdőlhét a gyarmatokon, Németországé a kontinens csatamezőin, Magyarországé a nemzetiségi végeken. Anglia nemzeti erejének javát a hajóhadában összpontosítja, Németország a szárazföldi hadseregében. Magyarország azonban jóformán fegyvertelen ott, a hol talpig fegy-

vérben kellene állania. A különös tüné-
 ménynek talán az a magyarázata, hogy
 nálunk eddig különbséget tettek a di-
 nasztia és a nemzet érdekei között és
 hogy az utóbbiakat alárendelték az előb-
 bieknak. A történelmi fejlődés azonban
 elenyészttette már a különbséget. A ki
 ma a magyar nemzeti államot támadja,
 az szükségképpen ellensége a Habsburg-
 háznak és valóban ki is lehet mutatni
 mindennemű nemzetiségi propagandá-
 ról, hogy végső céljaiban antidinasztikus.
 A magyar közvélemény ma mélysé-
 ges elkedvetlenedéssel érzi, hogy a nem-
 zeti állameszméért folytatott küzdelme
 nem volt nagyon dicsőséges. Az újonnan
 közzétett népszámlálási adatok nem
 csökkentették elkedvetlenedését. A nem-
 zetiségek nem magyarosodnak, pedig
 sok magyar iskolát állítottak nekik!
 Közbevetőleg szeretnék itt egy kérdést
 tisztázni. A tapasztalás azt bizonyítja,
 hogy iskolákkal a parasztot egyáltalán-
 ban nem lehet nemzetiségéből kiforgatni.
 Hadd említsem itt a nagy-britanniai
 példát. Az 1891-iki népszámlálás szerint
 Walesben és Monmouthban, tehát a
 brit birodalom szívében, 508.036 ember

lakott, a ki egy szót se tudott angolul. Akárcsak a tótjaink, a kik ezer eszten-deje megmaradtak tótoknak. Miért nem lehet a parasztot nyelvéből kiforgatni? Azért nem. mivel neki nincs szüksége a nyelvre. A munkáját az izmaival végzi, arra. pedig, hogy megértesse magát környezetével. elég neki egész életére néhány száz szó. A paraszt az östermelő és a ki vele érintkezik, az jóformán mind utána él. tehát érdekében van, hogy megtanulja a paraszt nyelvét. Az angol szatócs, ha letelepszik Walesben, megtanulja a welsh nyelvet és a magyar ügyvéd, ügynök, korcsmáros és szatócs, ha boldogulni akar a végeken, megtanul két-háromszáz szót a paraszt nyelvéből. A tót kivándorló Amerikában hamarosan elsajátítja az angol nyelvet. A walesi ember is, ha az új világba vitorlázik. ott angollá lesz. Miért van ez így? Azért, mivel ott nem földműves, hanem gyári munkás, házaló, szolga és mint ilvennek szüksége van a nyelvre. Az említett néprajzi törvényt ismerve, se keseredem el hazám jövő sorsán. A paraszt megmagyarosítását nem tartom szükségesnek a nemzeti állam kiépítésé-

hez; ha az ország értelmisége kizárólag magyar lesz, akkor a nemzetiségi néprétegekből fel-feltörő új elemek is magyarokká lesznek és akkor magyar az állam. Ha a statisztikában az értelmiség fészkeit, a városokat kísérvük figyelemmel, az arány kedvező módon változik a magyarságra nézve. A mi különösen a Dunántúlt és a Bánságot illeti, annak városaiban húsz esztendő óta erősen hódít a magyarság. Hazánk e részben hasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben van, mint Ausztria. Ott a német Bécs mellett hatalmas nemzetiségi metropolisok virulnak, melyeknek külön nyelvük, külön történelmük, külön arisztokráciájuk, külön műveltségük, sőt külön divatjuk is van. Bevallom, én szívesen koncepdálnék a nemzetiségeknek állami népiskolákat a maguk nyelvén, ha cserébe megtudnám magyarosítani az összes közép- és felső iskolákat, beleértve a papnevelőket és tanítóképzőket is. A népet ez fölötte megnyugtatóná, a magyarság pedig nyerne a cserén.

A magyarosodás kérdését meglehetősen komplikálja a tény, hogy pusztá hazafiságból nem tanulnak meg magya-

rul az emberek. Könnyebben halnak meg a hazáért, semhogy grammatikát forgasanak. Példa rá nem egy negyvennyolcas szabadsághős. Ismertem egy sváb polgárt, a ki holtáig sántított a békótól, melyet Haynau rakatott a lábára, tüzes magyar is volt mindvégig, de bizony a magyar köszöntésén kívül nem tanult meg egy magyar szót sem. Az én megfigyelésem szerint az emberek csak két okból tanulnak meg nyelvet: életszükségből és a fényűzés kedvéért. Fényűzésből ott, a hol a magyar nyelv tudása a magasabb műveltség jele, mint például a vidéki vagyonosabb polgárhölgyek körében. Egy városi sváb gazda, a kitől egy ízben megkérdeztem, hogy beszélnek-e a gyerekei magyarul, ilyenformán válaszolt: „Beszélnének, de nem engedem meg nekik, mert az nem ilyen szegény embereknek való.“

Miféle eszközökkel lehetne elejét venni a kerekedő vésznek? Tegyük különbséget az okozati és a szimptomatikus gyógyítók között.

Első a *jó közigazgatás*. Azt hiszem, az ország többsége ma már tisztában van vele, hogy ezt csak a nagy reform-

mai, a közigazgatás államosításával lehet elérni. A délvidék mai közigazgatási apparátusa — első sorban a városi autonómiákról beszélek, de itt tisztelettel kiveszem Temesvár városát — vidékies pártcsoportok játékszere, mely állandó megalkuvásokkal, elsimításokkal és kétértelműségekkel tengeti opportunus életét. Ez a szervezet a nemzetiségi kérdésben akaratlanul félrevezeti a kormányt is, a közönséget is, a mellett átlag gyalázatosan rosszul adminisztrál és több virágzó várost az adósságok feneketlen posványába döntött. Egy lefelé független tisztviselői kar, mely nemcsak opportunitásból, de meggyőződésből is magyar, egy becsületei és képzett tisztviselői kar, már a társas befolyásával is hatalmas fegyvere lehetne a magyarságnak. A kormánynak módjában volna, hogy tisztviselőinek elitjét küldje a fenyegetett vidékre és míg most a legtöbb esetben az üldözés gyűlöletes politikáját kénytelen üzni, akkor valahára preventív politikát csinálhatna. Minden egyes nap, mely az államosításig elmúlik, halasztás, melyet ellenségeinknek a fegyverkezés céljából adunk.

Az okozati gyógyítás eszközei közé sorolhatjuk a helyes *gazdasági politikát* is. A Széll-programnak erős a gazdasági tartalma és hogy a délvidéki propaganda eddig bizonyos korlátok közt maradt, az részben ama népszerűségnek köszönhető, melylyel Darányi miniszter neve a svábok közt bír. Ismétlem: az ut a sváb paraszt szívéhez a gazdaságán át vezet. A ki megvédi a birtokát, könnyít a terhein, vagy akár csak érezteti vele rokonszenvét, az nagy befolyásra tehet szert nála. A svábok közt erős az egyesületi szellem. Ha a kormány — a hazafias sváb értelmiség igénybevételével — elősegíti a fennálló gazdasági egyesületek működését és új egyesületek megalakulását, közvetlen nagy befolyást szerezhet a nép szélesebb rétegeire.

Úgy tudom, hogy a földművelési kormány tetemes segítségben részesít néhány egyesületet. Igen fontosnak tartanám, hogy ez egyesületeket a szász propagandával szemben nyílt állásfoglalásra ösztönözzék. Valószínű ugyan, hogy egyik-másik egyesületben szakadás fog beállni, de bizonyos, hogy a lap-

pangás és elsimítás rendszerének, melyet az egyesületek egy része máig követ, csak a propaganda látja hasznát.

Szükséges továbbá, hogy gond fordítottassék a meglevő *németnyelvű nappalok* fejlesztésére, esetleg arra, hogy újak alapítottassanak. Egy olcsó és jó nappal (lehetőleg kétfilléres kis újság), mely kimondottan parasztlap, rendszeresen foglalkozik a kisbirtokost érdeklő kérdésekkel, mely nem elégszik meg általános hazafias szólamokkal, hanem a helyi viszonyokhoz mért okos nemzetiségi politikát űz és kíméletlen harcot folytat a szászok ellen, nemcsak hazafias kötelességet végezne, de talán még jó vállalkozás is lehetne.

Föltétlenül szükséges, hogy az idegen földről a Bánságba szakadt agitátorok, a kik kenyérkeresetből uszítják a népet minden ellen, a mi magyar, *eltávolítottassanak* a déli vármegyékből. A magyar közjog nem zárja ki az ilyen kitiltást, igaz azonban, hogy a hiányos kormányintézkedések alapján fejlődött gyakorlat csak a közbiztosságra veszedelmes és keresetnélküli egyénekre vonatkozik.

Azok a szellemi proletárok azonban, akik ma a délvidéken csavarognak, jóval veszélyesebbek az állam közbiztosságára, mint egy szocialista apostol, életüket pedig gyanús eredetű pénzforrásokból tengetik. Szabadelvű ember vagyok, de semmiféle doktriner-liberalizmus nem akadályozhat meg abban, hogy örömmel ne fogadjak egy törvéynovellát, mely a büntetőbírószágot vagy esetleg a rendőrbírószágot fölhatalmazza arra, hogy ilyen békétlenkedőket kitiltson egy-egy járás területéről.

Szükségesnek tartom azt is, hogy a kereskedelemügyi kormány olyan lapoktól, amelyeknek egész irányából kitűnik, hogy céljuk az államellenes lázítás — különösen olyan esetekben, mikor ezt a bíróság is konstataálta, már — *vonja meg a postai szállítás jogát.*

A magyarság nem vesztett még csatát a küzdelemben, melyet az egységes nemzeti államért folytat, hanem meg sem ütközött még. Ha azonban fönn akarja tartani erkölcsi hatalmát az országban, fegyverkeznie kell. A délvidéki nép, még annak megtévelyedett része is, minden körülmények közt igényt emelhet az

anyanemzet szeretetére. De éppen ez az előrelátó szeretet teszi kötelességévé a magyarságnak, hogy a hatalom minden eszközével kipusztítsa a hajdani Bánság földjéről a fölbérelt kútmérgezőket.